

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Gelijkheid troef in het Nederlandse basisonderwijs: onderzoek naar het onderwijs voor zeer makkelijk lerenden

Heer, W. de; Heer W. de

Citation

Heer, W. de. (2017, September 12). *Gelijkheid troef in het Nederlandse basisonderwijs: onderzoek naar het onderwijs voor zeer makkelijk lerenden*. Meijers-reeks. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/54859>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/54859>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/54859> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Heer, W. de

Title: Gelijkheid troef in het Nederlandse basisonderwijs: onderzoek naar het onderwijs voor zeer makkelijk lerenden

Issue Date: 2017-09-12

Gelijkheid troef in het Nederlandse basisonderwijs
Onderzoek naar het onderwijs voor zeer makkelijk lerenden

Gelijkheid troef in het Nederlandse basisonderwijs

*Onderzoek naar het onderwijs voor zeer
makkelijk lerenden*

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van
de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van Rector Magnificus prof. mr. C.J.J.M. Stolker,
volgens besluit van het College voor Promoties
te verdedigen op dinsdag 12 september 2017
klokke 15.00 uur

door

Willy de Heer

geboren te Nieuw-Lekkerland

in 1964

Promotores: prof. dr. P.B. Cliteur
 prof. dr. W.F. Admiraal

Co-promotor: dr. A.J.J. in 't Groen

Promotiecommissie: prof. dr. A. Ellian
 prof. dr. M. Depaepe (KU Leuven, België)
 dr. A.J.M. Hoogeveen (Radboud Universiteit Nijmegen)
 mr. dr. A.J. Kwak

Lay-out: AlphaZet prepress, Waddinxveen
Printwerk: Ipskamp Printing

ISBN 978-94-028-0697-7

© 2017 Willy de Heer

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets in deze uitgave worden vervaelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Het reprodrecht wordt niet uitgeoefend.

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, made available or communicated to the public, in any form or by any means, without the prior permission in writing of the publisher, unless this is expressly permitted by law.

Inhoudsopgave

1	INLEIDING	1
1.1	Doel en vraagstelling onderzoek	3
1.2	Theoretisch kader	4
1.2.1	Gedragstheorieën	5
1.2.2	Conceptueel model: The Reasoned Action Approach	7
1.2.3	Toepassing conceptueel model	13
1.3	Deelvragen	19
1.4	Opbouw van het onderzoek	20
	DEEL 1 THEORIE VERSUS PRAKTIJK IN HET BASISONDERWIJS	23
2	ZEER MAKKELIJK LERENDE KINDEREN	27
2.1	Definitie en verdeling van intelligentie	28
2.1.1	Intelligentie gedefinieerd als verstandelijke capaciteiten	29
2.1.2	Uitbreiding definitie met persoonlijkheid en sociale redzaamheid	30
2.1.3	Uitbreiding definitie met cognitieve capaciteiten	33
2.1.4	De structuur van intelligentie	35
2.1.5	Meervoudige intelligentietheorie	38
2.1.6	Verdeling van intelligentie	43
2.1.7	Classificatie intelligentiescores	45
2.2	Hoogbegaafdheid	47
2.2.1	Definities hoogbegaafdheid	48
2.2.2	Ontwikkelingskenmerken	51
2.3	Reflectie theorie zeer makkelijk lerend	53
2.3.1	Classificatie IQ-niveaus van 90 en hoger in de schoolsituatie	53
2.3.2	Vergelijking definities zeer makkelijk lerend	54
2.3.3	Gehanteerde zmal-definitie	56
3	KENNIS OVER ONDERWIJS AAN ZMAL-LEERLINGEN	57
3.1	Het nature-nurture debat	58
3.1.1	Nurture alone	59
3.1.2	Combinatie nature en nurture	60
3.2	Onderwijs en 'niet-gemiddelde' leerlingen	64
3.2.1	Leerproces en -vorderingen bij afwijkende intelligentie	64
3.2.2	Gevolgen voor leerlingen met afwijkende intelligentie	72
3.2.3	Kenmerkend gedrag zmal-leerlingen	87

3.3	Aangepast onderwijs	89
3.3.1	Aandachtsgebieden aangepast onderwijs	90
3.3.2	Relevante actoren voor aanpassing onderwijs	92
3.4	Internationale ervaringen met onderwijsaanpassingen	97
3.4.1	Praktijkervaring met cognitieve uitdagingen	97
3.4.2	Ervaring met begrijpende en stimulerende omgeving	100
3.4.3	Praktijkervaring met persoonlijke ondersteuning en begeleiding	100
3.5	Reflectie kennis over onderwijs aan zeer makkelijk lerenden	102
3.5.1	Noodzaak van onderwijsaanpassing	103
3.5.2	Aandachtsgebieden van onderwijsaanpassing	105
3.5.3	Internationale ervaringen met onderwijsaanpassing	106
3.5.4	Wetenschappelijke kennis over zeer makkelijk lerenden	107
4	TOEPASSING IN HET NEDERLANDSE ONDERWIJS	109
4.1	Omvang groep zeer makkelijk lerenden	109
4.2	Cognitieve uitdagingen in het Nederlandse onderwijs	111
4.2.1	Versnellen	111
4.2.2	Verrijken	116
4.3	Schoolomgeving zmal-leerlingen in Nederland	120
4.4	Schoolse begeleiding en ondersteuning zeer makkelijk lerenden	121
4.5	Reflectie toepassing van wetenschappelijke kennis	124
4.5.1	Toegepaste onderwijsaanpassingen zmal-kennis	124
4.5.2	Toepassing kennis zeer makkelijk lerenden	126
5	BEPALENDE FACTOREN KENNISTOEPASSING	127
5.1	Kennis en vaardigheden basisschoolactoren	128
5.1.1	Leerkrachten	128
5.1.2	Schoolbeleid	130
5.2	Omgevingsfactoren op basisschoolniveau	133
5.3	Reflectie bepalende factoren	134
5.3.1	Beschrijving bepalende factoren	135
5.3.2	Bepalende factoren op basisschoolniveau	136
6	THEORIE VERSUS ONDERWIJSPRAKTIJK	137
	DEEL 2 NURTURE IN DE POLDER	139
7	KENNISOVERDRACHT IN PROGRAMMERING PABO'S	157
7.1	Kenschets pabo-opleiding	159
7.1.1	Doel, studiebelasting en beleidsverantwoordelijkheid opleiding	159
7.1.2	Opleidingsvormen	160

7.1.3	Aantal en kenmerken studenten	162
7.1.4	Mogelijkheden afgestudeerden	162
7.2	Kenschets hogescholen met een pabo-opleiding	164
7.2.1	Hoeveelheid en omvang hogescholen met pabo-opleiding	164
7.2.2	Samenwerkingsverbanden	166
7.3	Kennisoverdracht in pabo-programmering	168
7.3.1	Kennisoverdracht in de hoofdfase	168
7.3.2	Kennisoverdracht in de keuzefase	173
7.3.3	Kennisoverdracht in masters en nascholingen	181
7.4	Reflectie kennisoverdracht pabo's	186
7.4.1	Kennisoverdracht over zml- en zmal-kinderen	186
7.4.2	Mate van kennisoverdracht pabo's	188
8	KENNIS PABO-ACTOREN OVER ZMAL	191
8.1	Beleidsontwikkelingen met gevolgen voor de kennisoverdracht	191
8.2	Opleidings- en kennisniveau pabo-docenten	194
8.2.1	Opleidingsvereisten pabo-docenten	194
8.2.2	Wetenschappelijke kennis docenten	197
8.3	Lectoren	201
8.3.1	Lectoren als schakel tussen onderzoek en onderwijs	201
8.3.2	Wetenschappelijke kennis lectoren	203
8.4	Reflectie wetenschappelijke kennis pabo-actoren	216
8.4.1	Wetenschappelijke kennis pabo-actoren	216
8.4.2	Kennis pabo-actoren	219
9	MAATSCHAPPELIJKE OMGEVING VAN DE HOGESCHOLEN	221
9.1	Invloed van samenleving en politiek	221
9.1.1	Sturen op afstand	222
9.1.2	Stimuleren mobiliteit van studenten en docenten in Europa	223
9.1.3	Voorkomen van een lerarentekort met behoud van kwaliteit	225
9.1.4	Samenvoeging van regulier en speciaal onderwijs	230
9.1.5	Bevindingen embedded cases met invloed samenleving en politiek	234
9.2	Invloed van basisscholen op de pabo-programmering	236
9.2.1	Documentanalyse van de invloed basisscholen op pabo's	236
9.2.2	Bevindingen embedded cases inzake invloed basisscholen	239
9.3	Reflectie maatschappelijke omgeving pabo's	239
9.3.1	Invloed maatschappelijke omgeving	240
9.3.2	Invloed omgeving op pabo-opleiding	246

10	OVERTUIGINGEN PABO-ACTOREN	247
10.1	Avans hogeschool	248
10.2	Hogeschool Leiden	249
10.3	De Nieuwste Pabo	250
10.4	Reflectie overtuigingen pabo-actoren	251
11	BEPALENDE FACTOREN KENNISOVERDRACHT PABO'S	253
DEEL 3 DE MAAKBAARHEID VAN GELIJKHEID		255
12	MAAKBAARHEID CENTRAAL	265
12.1	Politieke, economische, juridische en culturele ontwikkelingen	266
12.2	Wetenschap als drijfveer voor maakbaarheid	270
12.2.1	Statistiek	271
12.2.2	Biologie	273
12.2.3	Pedagogiek	276
12.2.4	Psychologie	282
12.3	Eugenetica of ontaarding van de maakbaarheid	293
12.3.1	Aanvankelijk idealisme	293
12.3.2	Transformatie in maatschappelijke beweging	295
12.3.3	Doorwerking eugenetica in de westerse samenleving	298
12.4	Ambivalent beeld van afwijkenden	303
12.4.1	Waanzinnigen, zotten, onnozelen en idioten	304
12.4.2	Wonderkinderen en genieën	306
12.5	Nederlands onderwijsbeleid van 1813 tot 1946	310
12.5.1	Schoolstrijd door onderwijsvernieuwingen	310
12.5.2	Uitbreiding buitengewoon onderwijs	317
12.5.3	Onderwijsbeleid voor en tijdens WOII	320
13	MAAKBAARHEID VAN GELIJKHEID	323
13.1	20 ^e - en 21 ^e -eeuwse politieke en economische ontwikkelingen	323
13.2	Omgaan met verschillen in de westerse samenleving	326
13.2.1	Effecten Tweede Wereldoorlog	328
13.2.2	Onderzoek naar zeer makkelijk lerenden	329
13.2.3	Sputnik- en Kennedy-effect	332
13.2.4	Dystopische meritocratie	334
13.2.5	Reproductie van ongelijkheid beeldbepalend	335
13.2.6	Veel onderzoeksrapporten, weinig resultaat	338
13.2.7	Ambivalentie over onderwijs aan zml-leerlingen	339
13.3	Beeld afwijkenden loopt uiteen	341
13.3.1	Psychische stoornissen en afwijkenden	341
13.3.2	Egalitaire onderwijspolitiek	344
13.3.3	Emotioneel verzet tegen intellectuele elite	346
13.3.4	Grote invloed publieke opinie	347

13.4	Onderwijsbeleid in Nederland vanaf WOII	351
13.4.1	Aanzet tot onderwijsvernieuwingen	351
13.4.2	Wetgeving in een veranderende samenleving	353
13.4.3	Egalitaire onderwijspolitiek	354
13.4.4	Naar autonomie, deregulering en schaalvergroting	357
13.4.5	Onderwijs ten behoeve van economisch herstel	359
13.4.6	Egalitair onderwijsbeleid ten behoeve van integratie en cohesie	361
13.4.7	Doorwerking rijksbeleid in egalitair schoolbeleid	370
14	REFLECTIE DOMINANTE OVERTUIGINGEN IN DE NEDERLANDSE SAMENLEVING	373
14.1	Dominante overtuigingen in de samenleving	373
14.2	Dominante overtuigingen ten aanzien van zmal	378
14.2.1	Attitude	379
14.2.2	Sociale druk	380
14.2.3	Kennis	380
DEEL 4	GELIJKHEID TROEF IN HET NEDERLANDSE BASISONDERWIJS	383
15	CONCLUSIES EN SAMENVATTING	387
15.1	Conclusies	387
15.1.1	Definitie van zeer makkelijk lerend	388
15.1.2	Definiëring van wetenschappelijke kennis over zmal-onderwijs	393
15.1.3	Conceptueel model	401
15.1.4	Deelvragen van het onderzoek	403
15.1.5	Antwoord op de vraagstelling van het onderzoek	404
15.2	Samenvatting van de dominante overtuigingen in de Nederlandse samenleving	406
15.2.1	Ontstaansgeschiedenis dominante overtuigingen	407
15.2.2	Dominante overtuigingen met gevolgen voor zeer makkelijk lerenden	412
15.2.3	Conclusie onderzoek samenlevingsniveau	420
15.3	Samenvatting van de bepalende factoren op hogeschool-niveau	421
15.3.1	Kennisoverdracht zmal	422
15.3.2	Kennis pabo-actoren	423
15.3.3	Invloed maatschappelijke omgeving op pabo-programmering	425
15.3.4	Overtuigingen sleutelpersonen	433
15.3.5	Conclusie onderzoek hogeschoolniveau	433
15.4	Samenvatting van de doorslaggevende factoren op basisschoolniveau	434

15.4.1 Toepassing zmal-kennis in het Nederlands basisonderwijs	435
15.4.2 Doorslaggevende factoren basisschoolniveau	437
15.4.3 Conclusie onderzoek basisschoolniveau	439
16 REFLECTIE	441
16.1 Bijdrage onderzoek	441
16.2 Beperkingen	445
16.3 Mogelijk vervolgonderzoek	447
16.4 Aanbevelingen	448
17 SUMMARY	451
LITERATUUR EN BRONNEN	461
BIJLAGE 1: AANTAL (ZEER) MAKKELIJK LERENDE LEERLINGEN PER BASISSCHOOL	483
BIJLAGE 2: INVENTARISATIE AANDACHT VOOR AFWIJKENDE LEERLINGEN IN DE PABO-OPLEIDING	485
BIJLAGE 3: CIJFERMATIG OVERZICHT AANDACHT VOOR AFWIJKENDE LEERLINGEN PABO-CURRICULA	513
BIJLAGE 4: ONDERZOEKSLEIDRAAD EN VRAGENLIJST INTERVIEWS	515
BIJLAGE 5: RESULTAAT DOCUMENTANALYSE EN ONDERZOEK EMBEDDED CASES	529
NAWOORD	539
CURRICULUM VITAE	541
TREFWOORDENREGISTER	543
FIGUREN:	
Figuur 1: Vereenvoudigde weergave van de “Reasoned Action Approach” of RA-benadering van Fishbein en Ajzen	7
Figuur 2: Van intentie tot gedrag, uit de RA-benadering van Fishbein en Ajzen	8
Figuur 3: Van overtuigingen tot intentie, uit de RA-benadering van Fishbein en Ajzen	10
Figuur 4: De invloed van achtergrondfactoren op overtuigingen, uit de RA-benadering van Fishbein en Ajzen	12
Figuur 5: Invloed omgeving op basisscholen	15
Figuur 6: Relatie samenleving en onderwijssysteem	17
Figuur 7: Het te analyseren gedrag c.q. de te bestuderen factoren gezien vanuit het niveau van de basisschool	19

Figuur 8: De klokvormige normaalverdeling van de IQ-scores en de percentielscores	44
Figuur 9: Invloed omgeving op hogescholen met een (of meer) pabo-vestigingen	149
Figuur 10: Factoren in de maatschappelijke omgeving die de pabo-programmering beïnvloeden	240
Figuur 11: Relatie tussen de dominante overtuigingen in de samenleving en het onderwijs aan zeer makkelijk lerenden	381
Figuur 12: Bepalende factoren voor de toepassing van wetenschappelijke kennis over zmal-leerlingen in het Nederlandse basisonderwijs	406

BRONNEN:

Bron 1: Collegebesluit gemeente Leiden, d.d. 1 december 2015	153
Bron 2: SLO-website d.d. 12 oktober 2015	158
Bron 3: De website van de Leidse Aanpak, d.d. 29 juni 2016	235
Bron 4: Artikel Leidsch Dagblad, d.d. 4 juli 2015	348
Bron 5: PIP Magazine: "Hoogbegaafde kinderen in het onderwijs. Terecht bezorgd?"	350
Bron 6: Motie Tweede Kamerlid Straus, d.d. 11 april 2013	366
Bron 7: Motie Tweede Kamerlid Straus, d.d. 12 februari 2014	367
Bron 8: Uit de Zesde voortgangsrapportage november 2014: "Wat doet het samenwerkingsverband om hoogbegaafden een passende plek te geven?"	368

OVERZICHTEN:

Overzicht 1: Samenhang tussen intelligentie- en sociaal redzaamheids-criterium in de definitie van verstandelijke beperking.	32
Overzicht 2: Indeling op niveau van functioneren en het geschatte bereik op het gebied van ontwikkelingsleeftijd, intelligentie en sociale redzaamheid.	32
Overzicht 3: Cattell-Horn-Carroll model van de intelligentie (CHC-model) met de factoren van Cattell-Horn tussen aanhalingstekens	36
Overzicht 4: Classificatie intelligentiescores	46
Overzicht 5: Relatie tussen intelligentieniveaus en leerproces	65
Overzicht 6: Persoonlijke ondersteuning en begeleiding in de zes profielen van zmal-leerlingen van Betts & Neihart	101
Overzicht 7: De 25 hogescholen met de in totaal 45 pabo-vestigingen en gezamenlijk ruim 400.000 studenten in het studiejaar 2014-2015	165
Overzicht 8: Minoraanbod op de KOM-website van hogescholen (hs) met pabo-opleidingen (stand april 2015)	176
Overzicht 9: Aanbod hogescholen aan minors of specialisaties over zeer moeilijk en zeer makkelijk lerenden in pabo-curriculum of op KOM-website	178

Leeswijzer

Soms is een tekstgedeelte in een kader geplaatst.

Kader van een doorgetrokken lijn:

Door middel van dit kader wordt benadrukt dat een tekstgedeelte de essentie bevat of anderszins belangrijk is.

Kader van een onderbroken lijn:

Door middel hiervan wordt aangegeven dat een tekstgedeelte ter onderbouwing, ter toelichting of ter illustratie is.

Opgemerkt wordt dat in het geval wordt verwezen naar personen, waar hij staat ook zij gelezen kan worden.